

เข้าร่วมโครงการประชุมเพื่อพัฒนาคุณภาพวารสารเฉพาะทาง ครั้งที่ 1 "การประชุมเพื่อพัฒนาคุณภาพวารสารเฉพาะทาง: กลุ่มสาขาวิชาพุทธศาสนา"
📅 2024-05-13

พระปลัดระพีณ พุทธิสารโง, วศ.ดร. บรรณาธิการวารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์ เข้าร่วมโครงการประชุมเพื่อพัฒนาคุณภาพวารสารเฉพาะทาง ครั้งที่ 1 "การประชุมเพื่อพัฒนาคุณภาพวารสารเฉพาะทาง: กลุ่มสาขาวิชาพุทธศาสนา" [READ MORE >](#)

ประชุมชี้แจงเกณฑ์การประเมินคุณภาพวารสารในฐานข้อมูล TCI ในรอบที่ 5 พ.ศ. 2568-2572
📅 2024-03-07

ประชุมชี้แจงเกณฑ์การประเมินคุณภาพวารสารในฐานข้อมูล TCI ในรอบที่ 5 พ.ศ. 2568-2572 วันพุธที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2566
📅 2024-03-07

Approved by TCI during 2022 - 2024

Indexed in TCI

นโยมการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล [Privacy policy](#)

ประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์*

THE EFFECTIVENESS OF THE ELDERLY LIFE QUALITY DEVELOPMENT OF
LOCAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATIONS IN PHETCHABUN PROVINCE

สุพล ศิริ, บุญทัน ดอกไธสง, พิเชฐ ทังโต

Supon Siri, Boonton Dockthaisong, Phichet Thangto

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: Suponsiri2509@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และนำเสนอการเพิ่มประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการบูรณาการหลักพุทธธรรม รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณใช้ แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 392 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ค่าร้อยละค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและใช้การวิเคราะห์การถดถอยแบบขั้นตอน การวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 19 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะจำนวน 9 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก 2. ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ พบว่า ปัจจัยการบริหารส่งผลต่อประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ได้ร้อยละ 45.7 หลักภาวนา 4 ส่งผลต่อประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ร้อยละ 57.2 3. การเพิ่มประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการบูรณาการหลักพุทธธรรม พบว่าประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ มีปัจจัยพื้นฐาน คือ ปัจจัยการบริหาร นำมาบูรณาการหลักพุทธธรรม คือหลักภาวนา 4 ประกอบด้วย กายภาวนา การพัฒนาด้าน

*Received July 3, 2023; Revised September 10, 2023; Accepted September 11, 2023

ร่างกาย สีสภาวณา การพัฒนาด้านพฤติกรรม จิตตภาวณา การพัฒนาด้านจิตใจ ปัญญา
ภาวณา การพัฒนาด้านปัญญา

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิต; ผู้สูงอายุ; องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

Abstracts

Objectives of this research article were to study the effectiveness of the elderly life quality development, to study factors affecting the elderly life quality development and to propose a model for the effectiveness of the elderly life quality development of the Local Administrative Organizations in Phetchabun Province by integrating the Buddha-dharma, conducted by the mixed research methods. The quantitative research used questionnaires with a total reliability value of 0.873 to collect data from 392 samples and analyzed data using frequency, percentage, mean, standard deviation and stepwise regression analysis. The qualitative research, data were collected by face-to-face in-depth interviewing 19 key informants and from 9 participants in focus group discussion and analyzed by content descriptive interpretation.

Findings were: 1. The effectiveness of the elderly life quality development of the Local Administrative Organizations in Phetchabun Province, by overall, was at high level. 2. Factors affecting the effectiveness of the elderly life quality development were found that administrative factors affected the effectiveness of the elderly life quality development by 45.7 percent, respectively. Bhavana 4 affected the effectiveness of the elderly life quality development of the Local Administrative Organizations in Phetchabun Province by 57.2 percent. 3. Model for the effectiveness of life quality development of the Local Administrative Organizations in Phetchabun Province by integrating Buddha-dhamma was found that the effectiveness of the elderly life quality development had basic factors, the administrative factor integrated with Bhavana 4, namely, Kaya Bhavana, body development, Sila Bhavana, morality development, Citta Bhavana, mental development, and Panna Bhavana, wisdom development.

Keywords: Quality of life; Elderly; Local Government

บทนำ

ประชากรโลกในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และกำลังประสบปัญหาจำนวนประชากรผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ องค์การสหประชาชาติ (UN) ได้กำหนดนิยามของสังคมผู้สูงอายุไว้ว่า ประเทศใดมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป สัดส่วนเกินร้อยละ 10 ของประชากรทั่วประเทศ ถือว่าประเทศนั้นได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) และจะเป็นสังคมผู้สูงอายุ โดยสมบูรณ์ (Complete Aged Society) เมื่อสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ ประเทศไทยได้เข้าสู่การเป็นสังคมสูงอายุ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา โดย 1 ใน 10 ของประชากรไทยเป็นประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และคาดว่าประเทศไทยจะเป็น “สังคมผู้สูงอายุ โดยสมบูรณ์” (Complete Aged Society) ในปี พ.ศ. 2564 คือประชากรสูงอายุจะเพิ่มขึ้นถึง 1 ใน 5 และเป็น “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” (Super Aged Society) ภายในอีก 20 ปี ต่อจากนี้ไปคือใน พ.ศ. 2578 โดยประมาณการว่าจะมีประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 30 ของจำนวนประชากรทั้งหมด (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2560)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ถือเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุดและเป็นหน่วยงานต้น ๆ ที่ประชาชนนึกถึงว่าเป็นที่พึ่งเมื่อตนประสบปัญหา ตั้งแต่เกิดจนตาย สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีจำนวนทั้งสิ้น 128 แห่ง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด จำนวน 1 แห่ง เทศบาลเมือง จำนวน 3 แห่ง เทศบาลตำบล จำนวน 22 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 102 แห่ง งานวิจัยในครั้งนี้อยกเอาเพียงเทศบาลเมือง เทศบาลตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล อยู่ในพื้นที่ จำนวน 11 แห่ง ซึ่งประกอบไปด้วย เทศบาลเมือง 1 เทศบาลตำบล 3 และ องค์การบริหารส่วนตำบล 7

สำหรับปัญหาอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ กลุ่มบุคคลผู้สูงวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย จิตใจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายประกอบกับวัยสูงอายุต้องเผชิญกับเปลี่ยนแปลงหน้าที่การงาน ส่งผลทำให้รายได้และความภาคภูมิใจในตนเองลดลงด้วย และเมื่อมีการสูญเสียคู่สมรสหรือเพื่อนฝูงที่ใกล้ชิด จะทำให้รู้สึกท้อแท้หมดหวัง บุคลิกภาพเปลี่ยนไปจะรู้สึกน้อยใจ อ่อนไหวง่าย วิตกกังวล รู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัย และต้องการพึ่งพามากขึ้น รู้สึกขาดความอบอุ่นก่อให้เกิดความเครียด ส่งผลให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงได้ เช่น ซึมเศร้า แยกตัวจากสังคม เป็นผู้ที่ต้องได้รับการดูแลจากบุตรหลานและบางคนอาจจะถูกทอดทิ้ง ให้อยู่ตามลำพัง (ศากุล ช่างไม้, 2550) และจากการเปลี่ยนแปลงสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรมทำให้ผู้สูงอายุบางคนต้องเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพอีกทั้งการ

เกษียณอายุราชการจะส่งผลให้ผู้สูงอายุ มีบทบาทและการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมลดน้อยลง เกิดการพึ่งพิงทั้งด้านกิจวัตรประจำวัน ตลอดจนกิจกรรมที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต ส่งผลกระทบด้านจิตใจของผู้สูงอายุได้ ผลจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกาย จิตใจและสังคมจะส่งผลกระทบต่อถึงกันและกัน มีผลให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ลดลง แนวทางในการดูแลผู้สูงอายุก็คือ การช่วยเหลือให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุขและพึงพอใจสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสม ช่วยเหลือตนเองได้ตามอัธยาศัย ไม่เป็นภาระให้แก่ลูกหลานและบุคคลอื่นดำรงไว้ซึ่งการมีคุณค่าในตนเองซึ่งหมายถึงการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั่นเอง (รศรินทร์ เกรย์ และคณะ, 2556)

ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องนำเอาหลักพุทธธรรมหรือคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นที่การพัฒนาจิตใจเป็นสำคัญเพราะเมื่อพัฒนาจิตใจแล้วก็ได้ชื่อว่าบุคคลนั้นได้รับการพัฒนาทุกอย่างเป็นคนมีจิตใจสูง เมื่อได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้องแล้วจะนำความสุขมาให้แก่ตนเอง ผู้อื่นและสังคม หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้แก่หลักภavana 4 ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมที่นำมาพัฒนามนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์แบบคือ 1. กายภาวนา การพัฒนาด้านร่างกาย 2. สีสภาวนา การพัฒนาด้านพฤติกรรม 3. จิตตภาวนา การพัฒนาด้านจิตใจ และ 4. ปัญญาภาวนา การพัฒนาด้านปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), (2554))

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นนั้นทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเกี่ยวกับ “ประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์” โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อจะได้ข้อมูลที่นำไปส่งเสริมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์และสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเสริมสร้างให้ผู้สูงอายุในจังหวัดเพชรบูรณ์มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในครอบครัว สังคม ได้อย่างมีศักดิ์ศรีและมีคุณค่า ตลอดจนผลที่ได้รับสามารถนำไปปรับใช้กับประชากรผู้สูงอายุในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อศึกษาปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์
3. เพื่อนำเสนอการเพิ่มประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์โดยการบูรณาการหลักพุทธธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากร ได้แก่ ผู้สูงอายุที่กำหนดไว้ตามเขตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 11 เขต ในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 18,404 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้หาขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยสูตรของยามาเน (Taro Yamane) และกำหนดขอบเขตความคลาดเคลื่อน 0.05 ดังนั้น จึงได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 392 คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ปฏิบัติงานภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มประชาชนชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มนักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ และกลุ่มนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา รวม 19 รูปหรือคน การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูปหรือคน

3. เครื่องมือในการวิจัย

3.1 แบบสัมภาษณ์

3.2 แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ

3.3 แบบสอบถาม

โดยนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน และนำมาหาค่า ดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Index of Item Objective Congruence : IOC) โดยผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านจะประเมินให้ คะแนน 3 ระดับ คือ +1 = มีความสอดคล้อง 0 = ไม่แน่ใจ -1 = ไม่สอดคล้อง แล้วคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) พบว่า มีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.80 - 1.00 ทุกข้อ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม และมีโครงสร้างคำถาม 5 ตอน ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง คือผู้สูงอายุในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 11 แห่ง โดยใช้วิธีการกระจายตามสัดส่วน เมื่อรวบรวมแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาทั้งหมด จำนวน 392 ชุด แล้วซึ่งคิดเป็น 100 เปอร์เซ็นต์

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Intertie) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) แบบตัวต่อตัวกับผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) จำนวน 19 รูปหรือคน

ดำเนินการบันทึกข้อมูลที่ได้รับด้วยการจดบันทึก การทบทวนข้อมูลคำตอบ และการบันทึกเสียงให้ครบถ้วนตามคำถามในการสัมภาษณ์ และตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อนำมาเรียบเรียงเป็นผลการวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปรตาม โดยการใช้การประมวลผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทาง สังคมศาสตร์เสนอข้อมูล ดังนี้

5.1 สถานภาพส่วนบุคคลวิเคราะห์โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) และ ค่าร้อยละ (Percentage)

5.2 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยการบริหารและหลักภาวะนา 4 และประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ใช้การวิเคราะห์ โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.)

5.3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ วิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยแบบ ขั้นตอน (Stepwise Regression Analysis)

5.4 ข้อมูลที่ได้จากคำถามปลายเปิด นำมาจัดกลุ่มคำตอบวิเคราะห์รายข้อ วิเคราะห์โดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) นำเสนอข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียง

ผลการวิจัย

1. ประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.07 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.83 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านสัมพันธภาพทางสังคม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.16 ด้านจิตใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.07 ด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.04 และด้านร่างกาย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00

2. ปัจจัยการบริหาร ส่งผลต่อประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ มี 2 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แสดงว่าปัจจัยการบริหาร สามารถร่วมกันทำนายประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ร้อยละ 45.7 และรายด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ ได้ร้อยละ 41.7 และด้านงบประมาณ ได้ร้อยละ 17.4 ตามลำดับ

หลักภาวะนา 4 ส่งผลต่อประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ มี 2 ด้าน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แสดงว่าหลักภาวะนา 4 สามารถร่วมกันทำนายประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ร้อยละ 57.2 และรายด้านได้แก่ ปัญญาภาวะนา การพัฒนาด้านปัญญา ได้ร้อยละ 38.8 จิตตภาวะนา การพัฒนาด้านจิตใจ ได้ร้อยละ 32.7 และ กายภาวะนา ได้ร้อยละ 9.20 ตามลำดับ

3. การเพิ่มประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์โดยประกอบด้วยหลักภาวะนา 4 การปฏิบัติตามปัจจัยการบริหาร โดยปัจจัยพื้นฐาน ในการเพิ่มประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วนด้วยกัน คือ หลักภาวะนา 4 และการปฏิบัติตามปัจจัยการบริหาร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 หลักภาวะนา 4 มีลักษณะดังนี้ 1. กายภาวะนา การพัฒนาด้านร่างกาย คือ การเจริญกาย การพัฒนากาย การฝึกอบรม จึงเปรียบเสมือนการสร้างภูมิคุ้มกันด้านทานให้กับร่างกาย ย่อมทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ จากผลการสัมภาษณ์สามารถสรุป กายภาวะนา การพัฒนาด้านร่างกายได้ ใน 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้ คือ 1. ส่งเสริมการออกกำลังกาย 2. ใส่ใจการบริโภค และ 3. ไร้โรคภัยเบียดเบียน 2. สีสภาวะนา การพัฒนาด้านพฤติกรรม คือ การฝึกฝนอบรมตนให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม ดำรงตนอยู่ในหลักการอันดีงามของสังคม รักษาไว้ซึ่งระเบียบวินัยไม่ให้เกิดการประพฤติดนฝืนกฎหมายบ้านเมือง รวมถึงขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงาม จากผลการสัมภาษณ์สามารถสรุป สีสภาวะนา การพัฒนาด้านพฤติกรรมได้ใน 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้คือ 1. ฝึกอบรมตน ให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม 2. ปฏิบัติตนให้มีระเบียบวินัย และ 3. ทำความดีให้เสมอต้นเสมอปลาย 3. จิตตภาวะนา การพัฒนาด้านจิตใจ คือ การฝึกอบรมให้ผู้สูงอายุได้รู้จักรักษาสภาวะจิตของตนเองไม่ให้ตกต่ำ ให้มีความเมตตา เพื่อให้เกิดความสงบสุขและความเบิกบานแก่ชีวิตและมีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข จากผลการสัมภาษณ์สามารถสรุป จิตตภาวะนา การพัฒนาด้านจิตใจ ได้ใน 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้คือ 1. ส่งเสริมรักษาสภาวะจิตใจให้ดีงาม 2. มีการฝึกควบคุมจิตใจให้แน่วแน่ไม่หวั่นไหว และ 3. มีกิจกรรมฝึกปฏิบัติธรรมให้แก่ผู้สูงอายุ 4. ปัญญาภาวะนา การพัฒนาด้านปัญญา คือ การพัฒนาปัญญาที่ควบคุมคุณธรรม นำไปสู่การปฏิบัติให้เข้าใจสิ่งทั้งหลาย รู้เท่าทันเข้าใจโลก และชีวิตตามสภาวะ เป็นการไตร่ตรองวินิจฉัยเหตุการณ์ตามความเป็นจริง ทำให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข จากผลการสัมภาษณ์สามารถสรุป ปัญญาภาวะนา การพัฒนาด้านปัญญา ได้ใน 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้คือ 1. ฝึกอบรมให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง 2. มีการดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา และ 3. ให้รู้เท่าทันถึงวิวัฒนาการของโลก

3.2 การปฏิบัติตามปัจจัยการบริหาร มีลักษณะ ดังนี้ 1. ด้านบุคลากร คือ มีบุคลากรปฏิบัติงานอย่างเพียงพอ บุคลากรมีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีการให้คำแนะนำด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายและให้บริการดูแลผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึง 2. ด้านงบประมาณ คือ ได้จัดสรรงบประมาณสำหรับสนับสนุนการ งบประมาณ เพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาด้านสุขภาพ มีการช่วยเหลือด้านค่าครองชีพและมีการ จัดสรรงบประมาณเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ 3. ด้านวัสดุอุปกรณ์ คือ มีอุปกรณ์ในการออกกำลังกาย มีการจัดหาอุปกรณ์ให้แก่ผู้สูงอายุที่พิการหรือประสบอุบัติเหตุ มีการจัดรถรับส่งบริการและมีการจัดเตรียมอุปกรณ์การเฝ้าระวังควบคุมโรคติดต่อ

4. ด้านการบริหารจัดการ คือ มีการจัดทำแผนและโครงการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ผู้สูงอายุ มีบุคลากรตรวจสุขภาพ มีทีมงานออกเยี่ยมบ้านเพื่อสอบถามความเป็นอยู่ และมีโครงการกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุอย่างสม่ำเสมอ

อภิปรายผลการวิจัย

1 ประสิทธิภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

ประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก คือ 1. ด้านร่างกาย 2. ด้านจิตใจ 3. ด้านสัมพันธภาพทางสังคม 4. ด้านสิ่งแวดล้อม แต่ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านสัมพันธภาพทางสังคม แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนหรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น อุทิศเวลาส่วนตนสร้างประโยชน์ให้แก่ญาติพี่น้องและมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่นในสังคมซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูปลัดชาติชาย ญาณโสภโณ (ขุมเงิน) (2565) เรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุของเทศบาลในจังหวัดลำพูน พบว่า ศักยภาพผู้สูงอายุของเทศบาลในจังหวัดลำพูน โดยรวมอยู่ในระดับมาก และพบว่าด้านสังคมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือด้านสติปัญญา ด้านจิตใจ และด้านร่างกาย ตามลำดับ โดยเทศบาลได้ส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุด้วยการเชิญชวนให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมออกกำลังกาย เพื่อสร้างความแข็งแรงทางกายสร้างความสุขทางใจ สร้างสังคมที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และสร้างปัญญาเพื่อนำไปปรับใช้ กับการดำเนินชีวิต

2. ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์

ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ปัจจัยการบริหาร ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

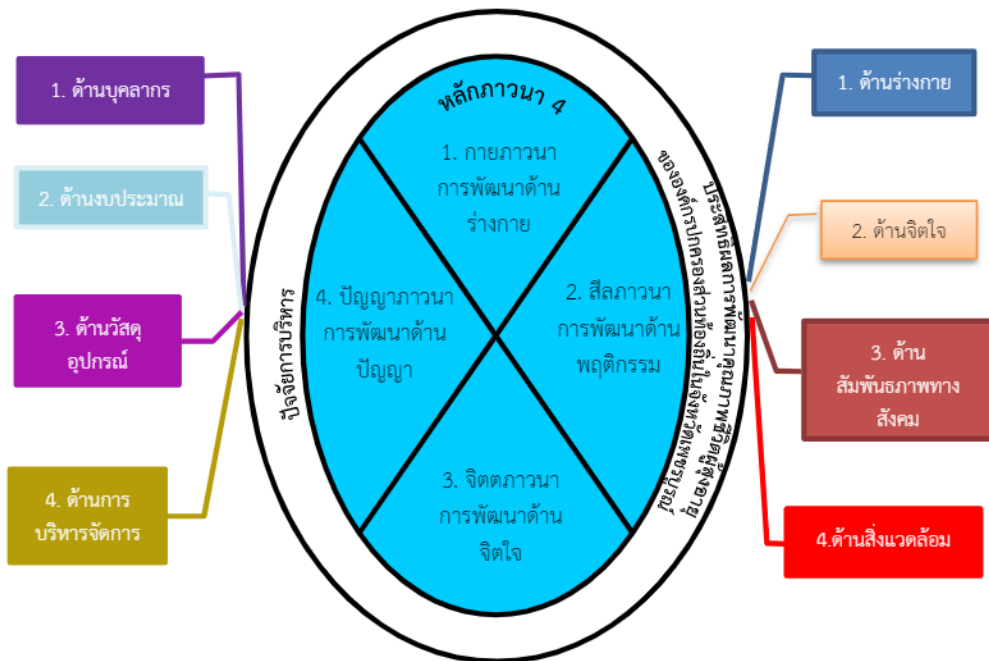
ผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ (มีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ 0.01) แสดงว่า ปัจจัยการบริหาร สามารถร่วมกันทำนายประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ร้อยละ 45.7 และรองลงมา คือ ด้านการบริหารจัดการและด้านงบประมาณ แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการบูรณาการ เพื่อเพิ่มประสิทธิผลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูศรีเมธาภรณ์ (ประภาส ฐิตธมโม) (2564) เรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักพุทธบูรณาการสำหรับผู้สูงอายุของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร พบว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีสามารถพัฒนาต่อยอดให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและผู้สูงอายุได้มีความสุข มีสุขภาพที่ดี ทั้งกายและใจ

3. การเพิ่มประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการบูรณาการหลักพุทธธรรม

การเพิ่มประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการบูรณาการหลักพุทธธรรม เกิดจากปัจจัยพื้นฐาน คือ ปัจจัยการบริหาร และประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ส่วนหลักพุทธธรรม คือ หลักภavana 4 พบว่า เป็นหลักสำคัญของปัจจัย การบริหารให้มีความสำเร็จ จำเป็นต้องมีบุคลากรในการปฏิบัติงาน มีงบประมาณ มีวัสดุอุปกรณ์รวมทั้งมีการบริหารจัดการที่ดี ในการปฏิบัติงานนั้นให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยข้อค้นพบที่สำคัญคือการเพิ่มประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์เกิดจากสี่ภavana การพัฒนาด้านพฤติกรรม มาเป็นอันดับ 1 แสดงให้เห็นว่า ในการบริหารจัดการที่ดีควรมีพฤติกรรมที่ดีเป็นแบบอย่างที่ดีที่จะบริหารจัดการให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ มีการพัฒนาด้านปัญญา ด้านจิตใจและมีการพัฒนาด้านร่างกายเพื่อให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูปลัดสิทธิชัย วิสุทโธ (หว่านผล) (2564) เรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี พบว่า 1. การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อมส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยรวม 2. สวัสดิการผู้สูงอายุ ด้านการจัดการสวัสดิการที่ทันสมัย ผู้สูงอายุได้รับการดูแลจากองค์กรมีความพึงพอใจ ด้านสถานที่รองรับผู้สูงอายุ ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยรวม และ 3. หลักไตรสิกขา 3 ประกอบด้วย สี่สิกขา (พฤติกรรม) จิตตสิกขา (จิตใจ) ปัญญาสิกขา (ปัญญา) ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยรวม

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ สามารถสังเคราะห์ที่ได้เป็นองค์ความรู้ ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์” สามารถอธิบายได้ว่า ประสิทธิภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการ หลักพุทธธรรมมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ (ปัจจัยการบริหาร + พุทธบูรณาการหลักภาวะนา 4) = เกิดประสิทธิภาพพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยการบริหาร ปัจจัยการบริหาร ประกอบด้วย 1. ด้านบุคลากร (Man) 2. ด้านงบประมาณ (Money) 3. ด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material) 4. ด้านการบริหารจัดการ (Management)

2. พุทธบูรณาการหลักภาวะนา 4 หลักภาวะนา 4 เป็นหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย 1. กายภาวะนา การพัฒนาด้านร่างกาย 2. สีสภาวะนา

การพัฒนาด้านพฤติกรรม 3. จิตตภาวนา การพัฒนาด้านจิตใจ 4. ปัญญาภาวนา การพัฒนาด้านปัญญา

นำไปสู่การเกิดประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เรียนรู้การบริหารจัดการเชิงระบบ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างการมีส่วนร่วม การส่งเสริม การพัฒนาศักยภาพของแกนนำให้เกิดการดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอดจนบูรณาการร่วมกับภาคีเครือข่ายภายใต้แนวคิดการสร้างศักยภาพเพิ่มขีดความสามารถเพื่อส่งเสริมประสิทธิผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอันส่งผลให้มี

1. ด้านร่างกาย ได้แก่ ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น บริโภคอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย มีสมรรถภาพทางด้านร่างกายโดยมีการเคลื่อนไหวได้ และมีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ในการใช้ชีวิตประจำวันตามปกติ

2. ด้านจิตใจ ได้แก่ ผู้สูงอายุสามารถตัดสินใจทำสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว สังคมชุมชนได้ พร้อมกับมีสภาพทางจิตใจที่อ่อนโยนมีเมตตาต่อผู้อื่น สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้เป็นอย่างดีและควบคุมอารมณ์ของตนได้เป็นอย่างดีเมื่อเผชิญหน้ากับปัญหาที่เกิดขึ้น

3. ด้านสัมพันธภาพทางสังคม ได้แก่ ผู้สูงอายุมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่นในสังคมพร้อมทั้งสามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและผู้สูงอายุไม่เบียดเบียนหรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น

4. ด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่ดีมีผลต่อสุขภาพของผู้สูงอายุ พร้อมกันนั้นผู้สูงอายุก็ยังมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เมื่อสิ่งแวดล้อมดี มีความปลอดภัยทำให้ผู้สูงอายุพอใจกับการเดินทางไปไหนมาไหนก็มีความสุข และส่งผลทำให้ผู้สูงอายุพอใจกับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ภาครัฐควรมีการกำหนดนโยบายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ซึ่งอาจผ่านชุมชน กรรมการชุมชน หรือโรงเรียนผู้สูงอายุ ไปสู่การปฏิบัติกับผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2. ภาครัฐควรจัดทำแผนหรือกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาหรือส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีกิจกรรมหรือมีงานทำเพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจให้เกิดความเข้มแข็ง ไม่พึ่งพ่่าน และมีความรู้สึกว่าคุณยังทำประโยชน์ได้

3. ภาครัฐควรมีนโยบายในการบูรณาการหลักศาสนา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และเสริมสร้างความเข้มแข็งทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจให้สมบูรณ์พร้อม จะเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตัวผู้สูงอายุ ครอบครัวและสังคมต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ควรจัดหาวัสดุอุปกรณ์ และจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการดูแลผู้สูงอายุอย่างเพียงพอ

2. ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมร่วมกัน เช่น การออกกำลังกายร่วมกัน การพบปะสนทนากันหรือกิจกรรมอื่นที่ทำร่วมกันอย่างน้อยเดือนละ 2 ครั้ง

3. ควรให้ความรู้ความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนที่มีอายุตั้งแต่ 55 ปี ขึ้นไป เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับประชาชนผู้อยู่อาศัยในชุมชนนั้น เกิดความเข้าใจ และยอมรับการเปลี่ยนแปลงก่อนเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาด้านสุขภาพหรือพิการ เพื่อนำผลที่ได้เสนอรัฐบาลจัดทำเป็นนโยบายให้การช่วยเหลือต่อไป

2. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาสภาพจิตใจของผู้สูงอายุให้เกิดความเข้มแข็งทางจิตใจและพร้อมดำเนินชีวิตต่อไปอย่างมีความสุข

3. ควรมีการศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในจังหวัดเพชรบูรณ์

4. ควรมีการศึกษาวิจัยผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในจังหวัดเพชรบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

พระครูปลัดชาติชาย ญาณโสภโณ (ขุมเงิน). (2565). ปัจจัยที่ส่งผลต่อศักยภาพผู้สูงอายุของรัฐบาลในจังหวัดลำพูน. *วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 4(2), 16-28.

พระครูปลัดสิทธิชัย วิสุโท (หวานผล). (2564). *การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี* (ดุชนิพนธ์ ปรัชญาดุชนิพนธ์ บัณฑิต สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์) พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระครูศรีเมธาภรณ์ (ประภาส ฐิตธมฺโม). (2564). การพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักพุทธบูรณาการสำหรับผู้สูงอายุของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร (ดุขฉินิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ) พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 34). กรุงเทพฯ: เอส.อาร์. ฟรินดิง แมสโปรดักส์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2560). *รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2560*. กรุงเทพฯ: บริษัท ทีคิวพีจำกัด.
- สรินทร์ เกรย์ และคณะ. (2556). *มโนทัศน์ใหม่ของนิยามผู้สูงอายุ : มุมมองเชิงจิตวิทยา สังคม และสุขภาพ*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศากุล ช่างไม้. (2550). *สังคมไทยกับสถานการณ์ผู้สูงอายุในปัจจุบันและอนาคต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.